

3.2. Komunikatywistyczna analiza genologiczna w praktyce na przykładzie badania telewizyjnych serwisów informacyjnych – Rafał Siekiera

<https://doi.org/10.18778/8220-429-2.07>

Opisana w rozdziale teoretycznym metoda, jak wspomniano, może posłużyć do badania dowolnego elementu każdego scenariusza genologicznego. Dla lepszego zobrazowania zaprezentowanych możliwości w niniejszym rozdziale przedstawię wyniki badania telewizyjnych serwisów informacyjnych. Jego celem było odtworzenie standardowego scenariusza serwisu, a więc kolejno:

- okoliczności powstawania,
- układ elementów strukturalnych,
- typowych uczestników scenariusza,
- warunki uruchamiające,
- rezultat skryptu.

Jak zaznaczono w rozdziale teoretycznym, gatunki w tym ujęciu można badać zarówno całościowo (wszystkie elementy proponowane przez Wojciszkego w połączeniu z badaniem trzech poziomów gatunku – ideacyjnego, interakcyjnego i organizacji dyskursu), jak i poświęcając uwagę wybranemu jego aspektowi (np. opis tylko poziomu ideacyjnego). Ze względu na ograniczenie objętości zostanie tutaj zaprezentowana analiza cząstkowa. Badanie pełne, dotyczące innego gatunku telewizyjnego, zawarte jest w odrębnej monografii pt. *Charakterystyka genologiczna telewizyjnego magazynu sportowego „na żywo” w perspektywie komunikatywistycznej* (Siekiera 2021). Spory fragment części analitycznej publikacji prezentuje sposób analizy poziomów scenariusza gatunkowego, rozpatrujący także elementy audiowizualne i ikoniczne jako operatory charakterystyczne dla danego gatunku. W ten sposób uwzględnienie wielomodalności gatunku w tego typu analizie jest możliwe. Mimo że narzędzia proponowane przez komunikatywizm powstały na gruncie językoznawstwa i przystosowane są przede wszystkim do badania komunikatów językowych, przeniesienie ich na grunt genologii, choć napotyka na pewne trudności, pozwala na wykroczenie poza aspekty werbalne komunikatów. Dla przykładu – w telewizyjnych serwisach informacyjnych występuje wiele elementów pozawerbalnych, jak choćby relacje z miejsc zdarzeń w postaci filmowej, w których współwystępują obrazy i dźwięki. Mogą one stanowić zarówno operatory ideacyjne o charakterze indeksującym przekazywane treści, jak i operatory interakcyjne – pokazywany obraz ma wpływać na odbiorców i sprawić, by przyjęli proponowaną przez nadawcę medialnego wizję świata. Istotne dla charakterystyki gatunku są także elementy takie jak czołówka (zawiera zarówno motyw muzyczny, jak i obiekty graficzne – np. logo, tytuł), podpisy na paskach dolnych (mogą spełniać funkcje operatorów na wszystkich poziomach komunikacyjnych gatunku) czy zdjęcia towarzyszące werbalnemu wprowadzeniu do

newsa odczytywanemu przez prezentera. W analizie z perspektywy komunikatywistycznej możliwe jest więc zwrócenie uwagi na funkcjonalność elementów pozawerbalnych, podobnie jak werbalnych.

Jaki jest zatem potencjał eksplikacyjny metody? Z całą pewnością pozwala ona na dokonanie opisu gatunku na podstawie badania poszczególnych jego egzemplarzy. Ważniejsza od tego typu dokumentacyjnego podejścia wydaje się możliwość odkrywania w konkretnych egzemplarzach realizujących scenariusz gatunkowy elementów o charakterze standardowym oraz nieprzystających – nieizomorficznych. W efekcie można zbadać różne metody przekazywania tego samego sensu gatunkowego. W przypadku gatunków medialnych daje to szansę m.in. na ustalenie sposobów uatrakcyjniania przekazu i przyciągania odbiorcy. Inną zaletą metody jest wykazanie funkcji, jakie spełniają różnorodne elementy komunikatu na każdym poziomie komunikacyjnym. Umożliwia to nie tylko wyliczenie typowych dla danego gatunku operatorów ideacyjnych, interakcyjnych i organizacji dyskursu, ale także różnorodnych sposobów ich wykorzystania w konkretnych przekazach reprezentujących gatunek.

3.2.1. Wprowadzenie do analizy

Materiał badawczy stanowiło 40 serwisów informacyjnych (losowo wybranych spośród 80 nagrań) wyemitowanych między 8.08.2019 a 13.09.2019 przez następujące stacje telewizyjne: TVP1, TVN, TVN24, Polsat, Polsat News, Polsat News 2, Superstacja. W celu zapewnienia możliwie największej różnorodności (pozwalającej spodziewać się przykładów nieizomorficzności konkretnych programów ze standardowym scenariuszem) w puli materiału uwzględnione zostały serwisy emitowane o różnych porach dnia. Wszystkie nagrane programy przeanalizowano według tego samego schematu, pozwalającego scharakteryzować wymienione powyżej elementy scenariusza genologicznego.

W gramatyce komunikacyjnej standardowe scenariusze zapisywane są w postaci **ciągu predykatów**, poprzedzanych ujętymi w nawiasy oznaczeniami miejsca, jakie zajmują w skryptach. Poszczególne układy predykatowo-argumentowe odpowiadają oczywiście kolejnym zdarzeniom bądź stanom składającym się na typową sekwencję scen. W przypadku scenariuszy czasowo-przestrzennych oznaczenia w nawiasach mają charakter temporalny, porządkują bowiem wydarzenia w układzie chronologicznym. Wspomniane układy predykatowo-argumentowe i standardy semantyczne są elementami występującymi w tekstach, podczas gdy w skryptach gatunkowych mamy do czynienia z opisem składników sytuacji komunikacyjnej lub zdarzeń logicznie powiązanych z powstaniem wypowiedzi realizującej skrypt. Są to fragmenty nie samych tekstów, lecz wiedzy o świecie. Proponuję jednak zapisywanie ich, podobnie jak w gramatyce komunikacyjnej, za pomocą ciągów układów predykatowo-argumentowych. Wspomniane elementy wiedzy można oddać za pośrednictwem stwierdzeń typu:

Reporterzy przygotowują newsy.

Każde takie twierdzenie zawiera oczywiście określony standard semantyczny (w tym przypadku: PRZYGOTOWYWAĆ [REPORTERZY, NEWSY]), stąd też uzasadnione wydaje się zapisywanie ich od razu jako układów predykatowo-argumentowych. Należy jednak pamiętać, że mowa jest o składnikach typowych dla sytuacji komunikacyjnej czy też logicznego ciągu zdarzeń prowadzącego do powstania danej wypowiedzi. Dlatego też nie mamy tu do czynienia ze standardami semantycznymi wyprowadzonymi z samego tekstu jako takiego (jak to jest w przypadku gramatyki komunikacyjnej).

Podczas odtwarzania scenariuszy gatunków w grę wchodzi dwa rodzaje sekwencji zdarzeń: pierwszy dotyczy okoliczności typowych dla powstawania wypowiedzi reprezentujących dany gatunek, drugi zaś – kolejności poszczególnych elementów konstrukcyjnych.

Sekwencja okoliczności na przykład dla wzmianki prasowej w proponowanym sposobie zapisu może wyglądać następująco:

(t_3) WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]; (t_2) DOWIEDZIEĆ SIĘ {DZIENNIKARZ, (o) WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_1) SZYBKO > OPISAĆ {DZIENNIKARZ, WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_0) SZYBKO > OPUBLIKOWAĆ {GAZETA, DZIENNIKARZA > TEKST, (o) WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_1) CZYTAĆ {CZYTELNIK, DZIENNIKARZA > TEKST, (o) WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_2) DOWIEDZIEĆ SIĘ {CZYTELNIK, (o) WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}

Gatunki tak mocno skonwencjonalizowane i niepodlegające licznym przekształceniom w konkretnych realizacjach, jak wzmianka, notatka czy wiadomość prasowa, rzadko wykorzystywane są w postaci nieizomorficznej. Przykładem takiego odstępstwa od standardowego scenariusza mogą być teksty traktujące o wydarzeniach, które jeszcze nie miały miejsca. Zaburzeniu ulega wówczas typowy porządek czasowy, jaki użytkownicy języka przypisują danemu gatunkowi:

(t_2) DOWIEDZIEĆ SIĘ {DZIENNIKARZ, (o) WKRÓTCE > WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_1) NAPISAĆ {DZIENNIKARZ, (o) WKRÓTCE > WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_0) OPUBLIKOWAĆ {GAZETA, DZIENNIKARZA > TEKST, (o) WKRÓTCE > WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_1) CZYTAĆ {CZYTELNIK, DZIENNIKARZA > TEKST, (o) WKRÓTCE > WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_2) DOWIEDZIEĆ SIĘ {CZYTELNIK, (o) WKRÓTCE > WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]}; (t_3) WYDARZYĆ SIĘ [COŚ]¹⁰

¹⁰ Kwestią dyskusyjną pozostaje, czy opisywane przez dziennikarza wydarzenie można uznać za część scenariusza. Z pewnością jest to przydatne dla podkreślenia różnicy między postacią izomorficzną a nieizomorficzną scenariusza (widać wówczas

Jednocześnie to, co dla wzmianki jest nieizomorficzną postacią scenariusza, w przypadku zapowiedzi wydarzenia stanowi wariant izomorficzny. Można wówczas mówić o kontaminacji dwóch scenariuszy, a więc o wzmiance przybierającej postać zapowiedzi (lub odwrotnie – zapowiedzi w formie wzmianki).

Inną możliwością odejścia od scenariusza jest zmiana twórcy tekstu – np. zamiast dziennikarza może nim być rzecznik prasowy przedsiębiorstwa lub inny pracownik działu public relations, kiedy komunikat wychodzi z firmy i jest przesyłany do mediów. Zmianie może ulec także miejsce publikacji (m.in. strona internetowa zamiast gazety, gazetka zakładowa lub szkolna¹¹) oraz jej czas (jak widać wyżej, standardowy scenariusz przewiduje szybką reakcję na wydarzenie, zatem wszelkie opóźnienia w przygotowaniu i opublikowaniu wzmianki powodują modyfikację scenariusza).

Umieszczenie komunikatu w sekwencji zdarzeń, które prowadzą do jego powstania, nadaje mu kontekst i wskazuje na wyobrażenia użytkowników języka dotyczące genezy danego typu wypowiedzi. Zapewnia także osadzenie w realiach pragmatycznych i postrzeganie tekstu jako elementu świata realnego. Może wskazywać sposób interakcji, w jaką czytelnik powinien (lub nie powinien) wejść z wypowiedzią. Dla omawianej powyżej wzmianki prasowej na przykład zmiana konwencjonalnego nadawcy z dziennikarza na PR-owca obniża wiarygodność komunikatu i każe odbiorcy zastanowić się nad intencją autora (standardowo wzmianka traktowana jest jako informacja, ale napisana przez specjalistę od promocji staje się próbą zyskania rozgłosu przez dane przedsiębiorstwo). Warunkiem jest jednak znajomość okoliczności powstania komunikatu (materiały nieredakcyjne nie zawsze są opatrywane stosownym zastrzeżeniem, informującym czytelnika o ich pochodzeniu).

Sekwencja elementów strukturalnych również ulega standaryzacji w przypadku scenariuszy gatunkowych. W zależności od typu tekstu może być ona prosta lub bardziej skomplikowana. W krótkich komunikatach, takich jak wzmianka prasowa, skrypt składa się z jednej lub dwóch części (np. tytuł i tekst główny, a czasem nawet jedynie sam tekst). Trudno wówczas o odstępstwa od scenariusza, a jeśli takie się zdarzą, mogą oznaczać całkowitą zmianę gatunku wypowiedzi.

Poszczególne części struktury tekstu mogą mieć charakter klas substytucyjnych, jak argumenty w standardach semantycznych. O ile np. w podręczniku szkolnym typowym elementem scenariusza jest wprowadzenie, może być ono w różnoraki sposób sformułowane. Klasę substytutów tworzą wówczas wprowadzenia z tłem historycznym, wprowadzenia wyjaśniające cele podręcznika, wstę-

---

wyrażnie, że w pierwszym przypadku wydarzenie poprzedza tekst, w drugim natomiast następuje już po jego opublikowaniu).

¹¹ Odstępstwo od standardowego scenariusza jest wówczas mniejsze niż w przypadku strony internetowej.

py przybliżające okoliczności powstania publikacji lub dotychczasowy stan badań itp. Wybór jednego z wariantów oczywiście nie jest pozbawiony ograniczeń – istnieją możliwości bardziej lub mniej akceptowalne, a więc i typowe oraz nietypowe. Dla wspomnianego podręcznika niestandardowy będzie choćby wstęp złożony z serii anegdot lub dowcipów na temat danego przedmiotu szkolnego. Odbiorca, na podstawie swoich doświadczeń i wyobrażeń o podręcznikach, nie spodziewa się żartobliwego tonu, a raczej powagi. Zatem można uznać, że w przypadku sekwencji elementów konstrukcyjnych nieizomorficzność scenariusza może przejawiać się nie tylko jako zmiana kolejności poszczególnych części (lub pominięcie którejs z nich), ale także jako zastosowanie niespodziewanego i nietypowego wariantu realizacji dowolnego fragmentu.

Sygnalizowane w rozdziale teoretycznym rozróżnienie nieizomorficzności na wewnętrzną i zewnętrzną znajduje zastosowanie także w scenariuszach gatunkowych. Gdy sekwencja okoliczności ulega zmianie polegającej na przestawieniu kolejności lub pominięciu któregoś elementu, mamy wówczas do czynienia z **nieizomorficznością wewnętrzną**. Wszelkie zaś modyfikacje aktualizujące okoliczności powstania tekstu (np. wspomniana zmiana nadawcy bądź miejsca publikacji), można zaliczyć do **nieizomorficzności zewnętrznej**. Na płaszczyźnie konstrukcyjnej zaś nieizomorficzne wewnętrznie są te scenariusze, w których przeobrażeniom ulega standardowa konstrukcja komunikatu, a zewnętrznie – te, w których jeden z elementów zostaje zaktualizowany w nietypowy sposób (np. dowcipny wstęp w podręczniku szkolnym).

Swego rodzaju **trzecim typem nieizomorficzności jest kontaminacja**, polegająca na stapianiu się ze sobą elementów różnych scenariuszy gatunkowych (jak w przypadku wspomnianej zapowiedzi w formie wzmianki). Zjawisko to można uznać za szeroko rozpowszechnione, zarówno w przypadku gatunków literackich, jak i użytkowych. Mieszanie elementów różnych stylów, nawiązania intertekstualne, podszywanie się wypowiedzi realizujących dany gatunek pod inne gatunki, inspiracje, konwergencja (zwłaszcza w mediach) – wszystko to sprzyja płynnemu przechodzeniu jednych scenariuszy w inne w konkretnych realizacjach. Daleko posunięta heterogeniczność komunikatu może nawet zaburzać jego interpretację genologiczną i mieć skutki czysto pragmatyczne (np. reklama udająca serwis informacyjny może wprowadzić widza w błąd co do swojego podstawowego celu).

Podobnie jak w przypadku układów predykatowo-argumentowych właściwa interpretacja tekstu wymaga sprowadzenia zastosowanych standardów do postaci izomorficznej, tak scenariusze odbiegające pod jakimś względem od konwencji muszą zostać porównane ze swymi wariantami izomorficznymi. Dzięki temu np. czytelnik podręcznika szkolnego może docenić nietypowość wstępu oraz, co się z tym wiąże, kreatywność autora. Zbyt daleko posunięte modyfikacje mogą jednak utrudnić odbiór komunikatu lub rozczarować odbiorcę, przez co nie osiągną oczekiwanego efektu perlokucyjnego. Dlatego też nadawcy medialni,

konstruując wypowiedzi, biorą pod uwagę oczekiwania odbiorców. Korzystając ze swobody twórczej, mogą proponować nowe rozwiązania, jednak wciąż muszą mieć na względzie potrzeby widzów, słuchaczy, czytelników. Zmiany w obrębie scenariuszy gatunkowych umotywowane są z jednej strony chęcią odróżnienia się od konkurencji, z drugiej zaś – potrzebą ujmowania świata z różnych, czasem nowatorskich, punktów widzenia.

3.2.2. Okoliczności powstania telewizyjnego serwisu informacyjnego

Serwisy informacyjne są stałymi punktami w ramówkach stacji telewizyjnych, emitowanymi cyklicznie o stałych porach. Ta stałość dotyczy także tzw. kanałów informacyjnych, nastawionych na przekazywanie widzom wiedzy o wydarzeniach. Serwisy pojawiają się w nich po prostu częściej na przestrzeni całej doby.

W celu określenia kształtu scenariusza okoliczności powstania serwisu informacyjnego niezbędne jest wskazanie punktu zerowego na linii temporalnej – momentu początkowego każdego egzemplarza realizującego scenariusz. Ponieważ serwisy emitowane są na żywo, za punkt wyjścia (oznaczony symbolem t_0 w skrypcie) można uznać początek emisji. Będzie on odzwierciedlony przez układ predykatowo-argumentowy EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM], konkretyzujący się w przypadku poszczególnych serwisów dzięki substytucji obu argumentów (np. EMITOWAĆ [TVP1, WIADOMOŚCI]). Jest to ta chwila w całym scenariuszu, w której może nastąpić odbiór (nie musi, ponieważ widz ma możliwość włączenia się w dowolnym momencie emisji), a więc dopiero wówczas program zyskuje dla odbiorcy konkretny kształt. Ponadto w komunikatywnym dla przyporządkowania czasowo-przestrzennego każdego fragmentu skryptu istotna jest lokalizacja obserwatora (Habrajska 2004: 157). W przypadku serwisu informacyjnego w telewizji jest nim widz, standardowo znajdujący się na osi czasu właśnie w miejscu początku emisji.

Moment zerowy nie będzie jednak rzeczywistym pierwszym etapem sekwencji. Okoliczności powstania serwisu informacyjnego muszą bowiem zawierać składowe poprzedzające samą emisję, z których oczywiście odbiorcy zdają sobie sprawę. Z pewnością należy do nich przygotowanie newsów, wchodzących w skład serwisu. Oczywiście każdy z nich, jako odrębna wypowiedź medialna, ma także własne okoliczności powstania, składające się na jego własny scenariusz genologiczny¹² (np. samo wydarzenie, które jest przyczyną powstania newsa, zebranie informacji przez reportera na miejscu zdarzenia,

---

¹² W związku z tym telewizyjny serwis informacyjny można także rozpatrywać z innej perspektywy – jako gatunek w formie kolekcji, odwołując się do koncepcji zaproponowanej przez M. Wojtak (por. Wojtak 2006: 145; a także: Szukdlarek-Śmiechowicz 2015 i Grochala 2015).

zmontowanie nagrania itp.). Z punktu widzenia scenariusza serwisu są to jednak elementy nieistotne. W jego skład wchodzi jedynie ogólny układ predykatowo-argumentowy PRZYGOTOWAĆ [REPORTERZY, NEWSY], który w ciągu tworzącym skrypt okoliczności powstania serwisu zajmie miejsce bezpośrednio przed emisją:

(t_{-1}) PRZYGOTOWAĆ [REPORTERZY, NEWSY]; (t_0) EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM]

Taki zapis nie komplikuje niepotrzebnie scenariusza serwisu informacyjnego, a jednocześnie nie wyklucza możliwości uruchomienia w świadomości odbiorcy całego scenariusza genologicznego newsa telewizyjnego. W istocie może on być przywoływany automatycznie niejako w tle, jako fragment logicznego ciągu zdarzeń prowadzącego do powstania serwisu informacyjnego.

Za część okoliczności powstania serwisu informacyjnego można uznać także moment odbioru, który, jak już wcześniej wskazywałem, na osi czasu znajduje się standardowo w tym samym miejscu, co początek emisji:

(t_{-1}) PRZYGOTOWAĆ [REPORTERZY, NEWSY]; (t_0) EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM] & OGLĄDAĆ [WIDZ, PROGRAM]

Kolejnym elementem współtworzącym sekwencję scen związaną z okolicznościami powstania telewizyjnego serwisu informacyjnego jest standardowa czynność wykonywana przez dziennikarza prowadzącego program. Jest nią oczywiście przekazywanie poszczególnych newsów odbiorcom: PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY, WIDZOM]. Dla podkreślenia faktu, że wszystko odbywa się „tu i teraz”, a więc na żywo, układ ten można umieścić w scenariuszu w tym samym miejscu, co emisję i odbiór:

(t_{-1}) PRZYGOTOWAĆ [REPORTERZY, NEWSY]; (t_0) EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM] & PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY, WIDZOM] & OGLĄDAĆ [WIDZ, PROGRAM]

Taki sposób zapisu podkreśla zarówno wspomnianą symultaniczność wybranych elementów scenariusza, jak i ich rozciągłość w czasie (stąd też formy niedokonane czasowników będących predykatami). Są to cechy z pewnością odróżniające gatunki telewizyjne (a także radiowe i niektóre internetowe) od prasowych, dla których duratywność nie ma znaczenia.

Ostatnim fragmentem scenariusza okoliczności powstania serwisu informacyjnego jest, rzecz jasna, zakończenie emisji przez stację telewizyjną, reprezentowane przez układ predykatowo-argumentowy ZAKOŃCZYĆ [TELEWIZJA, EMISJĘ, PROGRAMU], który należy sprowadzić do postaci izomorficznej: ZAKOŃCZYĆ {TELEWIZJA, EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM]}.

Po umieszczeniu wspomnianego układu we właściwym miejscu w sekwencji scen scenariusz okoliczności powstania telewizyjnego serwisu informacyjnego prezentuje się następująco:

(t_1) PRZYGOTOWAĆ [REPORTERZY, NEWSY]; (t_0) EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM] & PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY, WIDZOM] & OGLĄDAĆ [WIDZ, PROGRAM]; (t_1) ZAKOŃCZYĆ {TELEWIZJA, EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM]}

Jest to standardowy scenariusz, mający możliwie najogólniejszą i najprostszą postać. W razie potrzeby można go uzupełniać o elementy bardziej szczegółowe i trywialne, jak choćby pojawienie się prezentera w studiu telewizyjnym (WEJŚĆ [PREZENTER, (do) STUDIO TELEWIZYJNEGO]) przed początkiem emisji lub opuszczenie go przez niego (OPUŚCIĆ [PREZENTER, STUDIO TELEWIZYJNE]) po zakończeniu programu. Ponieważ są to wydarzenia wynikające z logiki ciągu przyczynowo-skutkowego, ich obecność w sekwencji scen może – ale nie musi – być eksplicytnie wyrażana.

3.2.2.1. Nieizomorficzność okoliczności powstania

Telewizyjne serwisy informacyjne cechuje stosunkowo duża spójność ze standardowym scenariuszem pod względem okoliczności powstania. Poszczególne elementy wymienione w poprzednim podrozdziale występują w nich z reguły bez większych zmian.

Najważniejszą formą nieizomorficzności wewnętrznej, pojawiającą się w badanym materiale, jest obecność dodatkowego elementu, niewystępującego w skrypcie standardowym. Mowa tu o rozmowie z gościem zaproszonym do studia. W większości serwisów informacyjnych jedyną osobą obecną w studiu i widoczną dla odbiorców jest prezenter, który przedstawia po kolei wiadomości. Przekaz odbywa się więc głównie w postaci monologu dziennikarza, przerywanego materiałami reporterskimi, a jedynie niekiedy przyjmuje formę dialogiczną, gdy prezenter nawiązuje połączenie z reporterem znajdującym się na miejscu zdarzenia. Powstaje w ten sposób swoisty rytm programu. Twórcy nielicznych serwisów decydują się na jego zaburzenie, prawdopodobnie dla urozmaicenia i odróżnienia od konkurencji. Zaburzeniem tym jest krótka rozmowa z osobą zaproszoną do studia w charakterze eksperta bądź komentatora.

Jedynymi programami, w których pojawiają się goście, są *Wiadomości* w TVP1 (wydania wieczorne) oraz *W rytmie dnia* w stacji Polsat News. W pozostałych serwisach jest to praktyka niespotykana. Być może wynika to z faktu, że jako gatunek informacyjny serwis nastawiony jest na przekazywanie wiadomości o wydarzeniach, nie zaś na ich komentowanie. Pojawienie się osoby z zewnątrz, zwłaszcza zaś polityka (co stało się zasadą w *Wiadomościach*) może wpływać na odbiór infor-

macji, które są przez tę osobę komentowane. O ile eksperci proszeni są najczęściej o wyjaśnienie zawyłych kwestii, o tyle politycy interpretują zaprezentowane w programie tematy, co oczywiście nie odpowiada formatowi serwisu informacyjnego.

Bez względu na przyczynę i skutki zapraszania do studia gości skrypt takiego serwisu zyskuje postać nieizomorficzną, wyglądającą następująco:

(t₁) PRZYGOTOWAĆ [REPORTERZY, NEWSY]; (t₀) EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM] & PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY, WIDZOM] & OGLĄDAĆ [WIDZ, PROGRAM]; (t₁) ROZMAWIAĆ [PREZENTER, (z) GOŚCIEM]; (t₂) ZAKOŃCZYĆ {TELEWIZJA, EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM]}

Powyższy zapis odpowiada scenariuszowi *Wiadomości* (wybrane ze względu na stały charakter rozmów z gośćmi – mają one nawet własny tytuł, *Gość Wiadomości*), w którym fragment konwersacyjny występuje zawsze w końcowej fazie programu, już po zaprezentowaniu wszystkich newsów, stąd też umiejscowienie odpowiadającego mu układu predykatowo-argumentowego na osi czasu po PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY].

W przypadku bardziej drobiazgowego podejścia można do scenariusza dopisać także wynikające z logicznego następstwa zdarzeń układy ZAPROSIC [PREZENTER, GOŚCIA, (do) STUDIA TELEWIZYJNEGO], WEJŚĆ [GOŚĆ, (do) STUDIA TELEWIZYJNEGO] oraz [OPUŚCIĆ, GOŚĆ, STUDIO TELEWIZYJNE]. Pierwszy z nich należałoby ulokować na pozycji drugiej w scenariuszu (przed emisją), drugi po przekazaniu newsów, natomiast trzeci – na pozycji ostatniej (już po zakończeniu emisji).

Drugą formą nieizomorficzności wewnętrznej jest uzupełnianie programu krótkimi rozmowami o charakterze autopromocyjnym. Prezenter w takich przypadkach najczęściej przed zakończeniem serwisu łączy się ze studiem innego programu tej samej stacji (lub stacji należącej do tego samego koncernu) i prosi go o zaprezentowanie widzom tematów, jakie będzie poruszał w zbliżającym się wydaniu. W nieco innym wariantcie prowadzący innego programu po prostu pojawia się w studiu serwisu informacyjnego, rozmowa natomiast dotyczy także jego własnej pozycji w ramówce. Poniżej przykłady takich fragmentów:

PREZENTERKA: A za chwilę więcej ważnych informacji ze świata, bo już wkrótce magazyn *Dzień na świecie*. Jest już ze mną Grzegorz Dobiecki. Grzegorzu, u Ciebie dzisiaj wybory różnych szczebli w Rosji.

G. DOBIECKI: Tak jest, dobry wieczór. W całym kraju ogromnym, jak wiemy, ludzie głosują, ale wszyscy patrzą tylko w jedno miejsce tego kraju – na stolicę, na Moskwę [...].

PREZENTERKA: Dziękuję bardzo. To już za chwilę. *Dzień na świecie* i Grzegorz Dobiecki, a wieczorne *Wydarzenia* jutro o 21:50. Zapraszam i do zobaczenia [*Wydarzenia*, Polsat News, 9.09.2019, 2:15 (powtórka z dnia poprzedniego)].

PREZENTERKA: Ważne informacje, proszę państwa, dla wszystkich, bo kto nie korzysta z karty płatniczej, prawda? Jan Niedziałek z nami, witamy.

J. NIEDZIAŁEK: Tak jest, dzień dobry. Dzisiaj w TVN24 Bis dużo o tym, kto nie korzysta z karty płatniczej, kto nie korzysta z bankowości internetowej. To jest już powszechne i będą nowe zmiany, nadchodzi minirewolucja, od jutra już obowiązkowo. Część banków już wprowadziła nowe zasady logowania się do bankowości internetowej, nowy stopień uwierzytelnienia, tak żeby było bezpieczniej [...].

PREZENTERKA: Z kim ścigają się banki właśnie?

J. NIEDZIAŁEK: To się nazywa Payment Services Directive 2, przepisy unijne itd., ale to jest film sensacyjny o wyścigu banków z hakerami i złodziejami, którzy próbują wyciągnąć pieniądze z naszego konta [...]. Będą także ważne zmiany w niektórych usługach płatniczych [...]. Więcej u nas.

PREZENTERKA: Jan Niedziałek, TVN24 Bis, bardzo dziękuję. To były *Fakty w południe*, już za chwilę kolejne informacje w *Dniu na żywo* w TVN24 [*Fakty w południe*, TVN24, 13.09.2019, 12:00].

Co prawda *Gość Wiadomości* także ma charakter reklamowy, ponieważ ma zachęcać do obejrzenia po *Wiadomościach* pełnej rozmowy w TVP Info, jednak widać tu wyraźną różnicę. Zapraszani przez TVP1 goście to zawsze politycy partii rządzącej, którzy proszeni są o wypowiedzi komentujące najważniejszy news danego wydania. Tymczasem dziennikarze pojawiający się gościnnie w *Wydarzeniach*, *Faktach w południe* czy też *Faktach* nie rozmawiają z reguły o tym, co podano w serwisie informacyjnym, ponieważ tematyka programów, które reklamują, najczęściej odbiega od tematyki serwisu (jedynie czasem zdarza się pogłębienie którejś z przekazanych widzom informacji, prowadzący jednak nie komentuje i nie interpretuje, a jedynie zachęca do obejrzenia, sugerując, że z jego programu można się dowiedzieć więcej na dany temat). Stąd też rozróżnienie między tymi dwiema formami nieizomorficzności.

W badanym materiale wystąpiło także kilka przypadków nieizomorficzności zewnętrznej. Jak zaznaczano wcześniej, polega ona na niestandardowej substytucji argumentów w układach tworzących scenariusz. W przypadku serwisów informacyjnych niespójność ze standardowym skryptem polegała przede wszystkim na pojawianiu się newsów przygotowywanych nie przez reporterów stacji telewizyjnej, a przez amatorów. Tak jest np. w Superstacji, która zachęca osoby niebędące dziennikarzami do nagrywania telefonem własnych relacji z wydarzeń, których są świadkami, po czym odkupuje od nich nagrania. Występujący w początkowej fazie scenariusza układ predykatowo-argumentowy PRZYGOTOWAĆ [REPORTERZY, NEWSY] zyskuje w ten sposób niestandardową detrywializację: PRZYGOTOWAĆ [AMATORZY, NEWSY]. Oczywiście dla każdego newsa możliwa jest dalsza specyfikacja, w której w roli argumentu reprezentującego wykonawcę czynności wystąpi np. STUDENT, SPRZEDAWCA, LISTONOSZ, DOZORCA itp. – w zależności od tego, kto dokładnie jest autorem nagrania.

Wystąpienie takich niespójności ze standardowym scenariuszem nie zaburza odbioru programu i nie wpływa na jego atrybucję gatunkową. Odbiorca wciąż wie, że ma do czynienia z serwisem informacyjnym, mimo że nie każdy news został przygotowany przez profesjonalnego dziennikarza.

Podobnie jest w przypadku rozmów z gośćmi. Jak już wspomniano, standardowo są to politycy, naukowcy i dziennikarze. Kiedy jednak do studia zaprasza się kogoś spoza tych kategorii, np. pogodynkę (zdarza się to w *Faktach w południe*) lub ratownika medycznego, podróżnika, przedstawiciela policji bądź straży pożarnej (tego typu osoby zapraszane są w przypadku wydań specjalnych, jak np. w programie *W rytmie dnia* z 22.08.2019, kiedy doszło do tragedii na Giewoncie), można mówić o nieizomorficzności zewnętrznej.

W każdym z tych przypadków niestandardowy argument stanowi ekwiwalent argumentu standardowego, ma taką samą wartość w odniesieniu do układu predykatowo-argumentowego, w którym występuje, oraz w odniesieniu do całości scenariusza. Przypadkowa osoba nagrywająca relację ze zdarzenia pełni więc funkcję reportera – choć nie jest nim dosłownie, staje się nim pod względem funkcjonalnym. Podróżnik-himalaista wyjaśniający niebezpieczeństwa związane z wycieczkami w wysokich górach wciela się zaś w rolę eksperta, który wyjaśnia zawiłe zagadnienia lub tłumaczy możliwe przyczyny różnych zjawisk. Nie ma więc w tym momencie znaczenia, kim naprawdę, na co dzień, są osoby pojawiające się w scenariuszu, dopóki spełniają one z góry określone funkcje.

3.2.3. Kolejność elementów strukturalnych

W komunikatywistycznym podejściu do badania gatunków istotna jest struktura wypowiedzi realizujących określony scenariusz genologiczny. Powołując się ponownie na koncepcję B. Wojciszkego, można przyjąć, że każdy standardowy scenariusz genologiczny ma typowe dla siebie składniki, które występują zwykle w z góry określonym porządku. Dzięki temu nadawca wie, w jaki sposób konstruować tekst, odbiorca natomiast może poczynić pewne założenia co do budowy komunikatu. Konfrontacja oczekiwań ze stanem faktycznym może decydować np. o gatunkowej interpretacji tekstu przez odbiorcę bądź nawet wpływać na jego ocenę (np. niespełnienie oczekiwań jako źródło rozczarowania, poczucia dysnansu itp.).

Dla programu telewizyjnego ma to szczególne znaczenie. Jego racją bytu jest bowiem zainteresowanie widzów. Jeżeli są niezadowoleni, spada oglądalność, co z kolei potencjalnie prowadzi do zdjęcia programu z anteny stacji telewizyjnej.

Jaka więc jest standardowa konstrukcja serwisu informacyjnego? Podobnie jak każda wypowiedź, musi mieć swoją fazę początkową, środkową i końcową. Każda z nich zawiera stałe elementy, charakterystyczne dla gatunku. Ich sekwencja, zapisana w postaci ciągu układów predykatowo-argumentowych, tworzy drugą część scenariusza genologicznego.

Faza początkowa, będąca otwarciem programu, standardowo zawiera czołówkę i powitanie, po którym następuje prezentacja zawartości treściowej wydania (zajawki). Etap ten można przedstawić w za pomocą następującego szeregu obrazów ideacyjnych:

ZACZYNAĆ [CZOŁÓWKA, PROGRAM]; WITAĆ [PREZENTER, WIDZÓW];
PRZEDSTAWIAĆ [ZAJAWKI, TEMATY]

W przypadku sekwencji elementów konstrukcyjnych, w przeciwieństwie do okoliczności powstania, nie można wprowadzić ujemnych znaczników czasowych. Nie ma tu bowiem fragmentów, które znajdowałyby się przed początkiem programu (inaczej mówiąc – zawsze to, co znajdzie się na początku sekwencji, zaczyna program). Dlatego też skrypt fazy początkowej po dodaniu oznaczeń temporalnych prezentuje się następująco:

(t_0) ZACZYNAĆ [CZOŁÓWKA, PROGRAM]; (t_1) WITAĆ [PREZENTER, WIDZÓW]; (t_2) PRZEDSTAWIAĆ [ZAJAWKI, TEMATY], np.

Piątek, 16 sierpnia, Joanna Wrześniewska-Sieger, zapraszam na wieczorne *Wydarzenia* [*Wydarzenia*, Polsat News 2, 17.08.2019, 2;30 (powtórka z dnia poprzedniego)] (po tym powitaniu emitowane są zajawki)

Jest 12:00, to czas na *Fakty w południe* w TVN24. Dagmara Kaczmarek-Szałkow, witam i zapraszam. Zobaczymy najważniejsze tematy dnia [*Fakty w południe*, TVN24, 9.09.2019, 12:00].

W kolejnym, środkowym, etapie programu prezenter po kolei podaje newsy, przy czym z reguły każdy z nich ma własną konstrukcję – najpierw dziennikarz w studiu przekazuje główną informację (jego słowa spełniają taką samą funkcję jak lid w wiadomościach i notatkach prasowych), następnie emitowany jest materiał wideo, przygotowany wcześniej przez wysłanego na miejsce zdarzenia reportera. Fazę środkową w scenariuszu reprezentuje układ PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, WIADOMOŚCI].

Komponent finalny scenariusza to przede wszystkim pożegnanie prezentera z widzami i następująca po nim tzw. tyłówka, czyli wykaz osób współtworzących program z towarzyszącym mu motywem muzycznym. Składają się więc na zakończenie programu dwa układy predykatowo-argumentowe: ŻEGNAĆ [PREZENTER, WIDZÓW] oraz KOŃCZYĆ [TYŁÓWKA, PROGRAM].

Po zestawieniu wszystkich wspomnianych obrazów ideacyjnych konstrukcja telewizyjnego serwisu informacyjnego przybiera kształt standardowego scenariusza:

(t_0) ZACZYNAĆ [CZOŁÓWKA, PROGRAM]; (t_1) WITAĆ [PREZENTER, WIDZÓW]; (t_2) PRZEDSTAWIAĆ [ZAJAWKI, TEMATY]; (t_3) PRZEKAZYWAĆ

[PREZENTER, WIADOMOŚCI]; (t_4) ŻEGNAĆ [PREZENTER, WIDZÓW];
 (t_5) KOŃCZYĆ [TYŁÓWKA, PROGRAM]

3.2.3.1. Nieizomorficzność i wariantywność elementów strukturalnych

Zaprezentowana powyżej sekwencja komponentów konstruujących telewizyjny serwis informacyjny niekiedy ulega zaburzeniom, powodującym nieizomorficzność wobec standardowego scenariusza. Najczęściej zaburzenia takie polegają na zmianie kolejności niektórych elementów, pominięciu któregoś z nich lub dodaniu nowego.

W fazie początkowej głównym źródłem nieizomorficzności jest poprzedzanie powitania i zajawek podaniem najważniejszej wiadomości danego wydania, np.

Jutro sejm wybierze nowego marszałka. Wkrótce przepisy dokładnie regulujące loty najważniejszych osób w państwie. Dobry wieczór, Edyta Lewandowska, witam państwa i zapraszam na *Wiadomości*. A oto, co dziś w programie [*Wiadomości*, TVP1, 8.08.2019, 19:30].

Prokuratura wszczyna śledztwo w sprawie afery hejterskiej w Ministerstwie Sprawiedliwości, a to, co działo się w resorcie, było głównym powodem złożenia wniosku o wotum nieufności wobec ministra sprawiedliwości. Dziś tym wnioskiem ma zająć się Sejm. To są *Fakty w południe*, Joanna Kryńska, witam państwa i zapraszam. Zobaczmy, co jeszcze przed nami w programie [*Fakty w południe*, TVN24, 11.09.2019, 12:00].

Sekwencja fazy początkowej wygląda w takich przypadkach następująco:

(t_0) ZACZYNAĆ [CZOŁÓWKA, PROGRAM]; (t_1) PRZEKAZAĆ [PREZENTER, GŁÓWNY > NEWS]; (t_2) WITAĆ [PREZENTER, WIDZÓW]; (t_3) PRZEDSTAWIAĆ [ZAJAWKI, TEMATY]

Niekiedy zdarza się, że czołówka nie jest pierwszym elementem programu. Czasem poprzedzana jest zajawkami. Tak rozpoczęło się np. wydanie *Wydarzeń* w Polsacie News 8.08.2019 o 18:45. Po przedstawieniu w zajawkach najważniejszych informacji pojawia się czołówka, po niej natomiast, już bez powitania, przekazywana jest główna informacja wydania. Scenariusz standardowy należy wówczas zmodyfikować:

(t_0) ZACZYNAĆ [ZAJAWKI, PROGRAM]; (t_1) WYŚWIETLAĆ [TELEWIZJA, CZOŁÓWKĘ]; (t_2) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, GŁÓWNA > INFORMACJĘ]

Jeszcze ciekawszym zabiegiem jest wykorzystanie dziennikarza prowadzącego inny program do wprowadzenia widzów w serwis informacyjny. Przykładem mogą być *Informacje dnia* w Superstacji z 9.08.2019. Serwis rozpoczyna rozmowa prezentera z prowadzącą *Raport Superstacji*, w której z jednej strony reklamuje się zawartość *Raportu*, z drugiej natomiast prezentowane są najważniejsze wiadomości, które pojawiają się w *Informacjach dnia* (w ten sposób dialog spełnia funkcję zajawki). Po omówieniu tematyki swojego programu prowadząca *Raportu* zaczyna wątek zawartości serwisu:

W. KOROL: Witam państwa, to jest *Raport Superstacji*, Weronika Korol. A dziś porozmawiamy o molestowaniu i pedofilii [...]. Ale zanim *Raport*, to *Informacje dnia*. Bartku, co dziś w *Informacjach*?

PREZENTER: Dzień dobry państwu, cześć Weroniko. Tak, u nas między innymi również ten temat, który w *Raporcie*. Wyemitujemy rozmowę Sylwii Madejskiej z tym dziennikarzem, który o tym mówi, ale ważna informacja dla wszystkich, którzy chcą wracać z wakacji tanimi liniami lotniczymi – to jest dzisiaj rzecz normalna. Jeżeli jedziemy na wakacje, bardziej opłaca się polecieć samolotem za 200–300 złotych [...]. Sęk w tym, że piloci tanich linii lotniczych mają zamiar strajkować [...] i może być dosyć duży problem z powrotem z wakacji [...].

W. KOROL: A ja zapraszam państwa teraz na *Informacje dnia*. My widzimy się zaraz po nich. Do zobaczenia w *Raporcie*.

(Po zakończeniu rozmowy prezenter przechodzi od razu do pierwszego newsa) [*Informacje dnia*, Superstacja, 9.08.2010, 11:15]

Podobnie od rozmów z prowadzącym inny program (*Poranek TVN24*) zaczynają się poranne *Serwisy informacyjne* w TVN24, np.

PREZENTER PORANKA TVN 24: No i myślałem, że ponucimy razem z redaktorką Justyną Sieklucką te piękne piosenki Whitney Houston. To może innym razem będzie okazja. (Następnie do studia wchodzi prezenterka Serwisu informacyjnego)

PREZENTERKA SERWISU INFORMACYJNEGO: Nie udało się, chciałam na wejście. PREZENTER PORANKA TVN 24: Ale co chciałaś na wejście?

PREZENTERKA SERWISU INFORMACYJNEGO: Po *I will always love you*.

PREZENTER PORANKA TVN 24: A nuciłaś sobie pod nosem?

PREZENTERKA SERWISU INFORMACYJNEGO: Tak.

PREZENTER PORANKA TVN 24: A chcesz z nami zanucić państwu, żeby milej się wstawalo?

PREZENTERKA SERWISU INFORMACYJNEGO: Może jeszcze o tej porze głos nie jest aż tak rozgrzany i gotowy.

PREZENTER PORANKA TVN 24: Ok, nic nie poprawia głosu rano tak bardzo jak *Serwis Informacyjny* punktualnie o 6:00. Zaprasza Justyna Sieklucka.

PREZENTERKA SERWISU INFORMACYJNEGO: Zapraszam.

(Następnie J. Sieklucka prezentuje zajawki najważniejszych wiadomości) [*Serwis informacyjny*, TVN24, 9.08.2019, 6:00]

W obu przypadkach scenariusz fazy początkowej programu zostaje zmodyfikowany:

(t_0) ROZMAWIAĆ [PREZENTER, (z) INNYM > DZIENNIKARZEM]; (t_1) OMAWIAĆ [PREZENTER, TEMATYKĘ, INFORMACYJNEGO > SERWISU]; (t_2) ZAPRASZAĆ [INNY > DZIENNIKARZ, (na) INFORMACYJNY > SERWIS]; (t_3) WYŚWIETLAĆ [TELEWIZJA, CZOŁÓWKĘ]; (t_4) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, GŁÓWNĄ > INFORMACJĘ]

lub:

(t_0) ROZMAWIAĆ [PREZENTER, (z) INNYM > DZIENNIKARZEM]; (t_1) ZAPRASZAĆ [INNY > DZIENNIKARZ, (na) INFORMACYJNY > SERWIS]; (t_2) PREZENTOWAĆ [PREZENTER, ZAJAWKI]; (t_3) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, GŁÓWNĄ > INFORMACJĘ]

Z zaburzeniem standardowej konstrukcji serwisu informacyjnego mamy do czynienia również w sytuacjach, gdy program rozpoczyna emisja materiału przygotowanego przez reportera lub relacja na żywo z ważnego wydarzenia. Tak jest np. w przypadku wydania *W rytmie dnia* z 8.08.2019 w Polsacie News. Zamiast zwyczajowej czołówki widz otrzymuje relację na żywo z sejm, gdzie dziennikarze różnych mediów przeprowadzają rozmowę z politykiem partii rządzącej, a następnie, już w studiu, prezenterka nie wita odbiorców ani w żaden inny sposób nie sygnalizuje rozpoczęcia serwisu, tylko od razu przekazuje główną wiadomość wydania:

A jednak. Zaczynamy od politycznej burzy i oświadczenia prezesa partii, Jarosława Kaczyńskiego, i marszałka sejm, Marka Kuchcińskiego, który oświadczył, że w dniu dzisiejszym zamierza złożyć rezygnację z funkcji marszałka sejm. Łączymy się z naszym reporterem, Bartłomiejem Maślankiewiczem [*W rytmie dnia*, Polsat News, 8.08.2019, 13:00].

Początkowa sekwencja indywidualnego scenariusza takiego serwisu jest krótsza od standardowego skryptu i prezentuje się następująco:

(t_0) ZACZYNAĆ [RELACJA, (z) SEJMU, PROGRAM]; (t_1) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, GŁÓWNĄ > INFORMACJĘ]

W mniej zaburzonych wariantach rozpoczęcia programy zwykle pomijają jeden (lub więcej) ze standardowych elementów:

– zajawki, np. powitanie i news główny od razu po czołówce

To są *Informacje dnia*, Karolina Kozińska, witam państwa i zapraszam. Tak kończy się używanie rządowego samolotu jak prywatnej taksówki. Był drugą osobą w państwie, ale tak naraził się obywatelom, że musiał pożegnać się z fotel marszałka sejm [*Informacje dnia*, Superstacja, 8.08.2019, 14:10]

- powitanie, np. czołówka, zajawki i główny news

Wiadomości. Zaczynamy od kolejnych dobrych wiadomości dotyczących polskiej gospodarki i tego, jak przekłada się to na portfele Polaków [*Wiadomości*, TVP1, 21.08.2019, 19:30].

- powitanie i zajawki, np. czołówka, news główny:

To była jedna z najtrudniejszych akcji ratowniczych w Tatrach. Pomocy potrzebo-
wało ponad 150 osób [*W rytmie dnia*, Polsat News, 23.08.2019, 15:00].

(po tych słowach od razu następuje przejście do relacji reporterki z miejsca zdarzenia)

Wśród nieco bardziej zmodyfikowanych wariantów fazy początkowej serwi-
su wyróżnić można:

- rozpoczęcie z zaproszeniem na program, wypowiedianym zza kadru przez lektora, stosowane w *Faktach* w TVN: „Na Fakty zaprasza...”, np.

LEKTOR: Na *Fakty* zaprasza Anita Werner.

(po motywie dźwiękowym programu ujęcie zmienia się z planu ogólnego studia na pre-
zenterkę)

PREZENTERKA: Dobry wieczór, Zbigniew Ziobro zostaje w rządzie. Premier
Morawiecki staje za nim murem [*Fakty*, TVN, 12.09.2019, 19:00].

- poprzedzanie zajawek i części zasadniczej programu prognozą pogody, występujące w *Teleexpressie* w TVP1, np.

Rafał Patyra, dzień dobry. Jutro trochę chłodniej: nad morzem tylko 21 stopni, im
dalej na południe, tym przyjemniej. Najcieplej – 26 stopni – na Dolnym Śląsku.
Będzie przelotnie padać, a na Podkarpaciu i Pomorzu może także zagrzmieć. Ponie-
dzialek, 12 sierpnia, zaczynamy *Teleexpress* [*Teleexpress*, TVP1, 12.08.2019, 17:00].

W środkowej części serwisu informacyjnego, jak wcześniej wspomniano,
prezenter kolejno odczytuje poszczególne wiadomości danego wydania, a mię-
dzy nimi emitowane są materiały przygotowane wcześniej przez reporterów.
Podstawową formą odejścia od standardowego scenariusza jest w tym przypadku
przerywanie normalnego toku programu rozmowami z gośćmi. Są to fragmenty
naśladujące magazyn publicystyczny, zatem nieizomorficzność w takim przypad-
ku polega na wykorzystaniu elementu charakterystycznego dla innego scena-
riusza genologicznego. Powoduje ono, iż zamiast zwykłego ciągu newsów, który
można oddać za pomocą układów predykatowo-argumentowych:

(t_1) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWS 1]; (t_2) PRZEKAZYWAĆ [PRE-
ZENTER, NEWS 2]... (t_n) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWS n]

uzyskujemy zmodyfikowany zapis, np.

(t_1) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWS 1]; (t_2) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWS 2]; (t_3) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWS 3]; (t_4) ROZMAWIAĆ [PREZENTER, (z) GOŚCIEM]; (t_5) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWS 4]... (t_n) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWS n]

W uogólnionym scenariuszu programu zapis byłby zaś następujący:

(t_1) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY]; (t_2) ROZMAWIAĆ [PREZENTER, (z) GOŚCIEM]; (t_3) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, DALSZE > NEWSY]

Omawiana forma nieizomorficzności występuje w serwisach emitowanych w godzinach południowych lub wczesnych popołudniowych, jak np. *W rytmie dnia* (tu zaprasza się zwykle ekspertów) czy *Fakty w południe* (zawsze jednym z gości jest pogodynka, a rozmowa dotyczy prognozy). W wydaniach wieczornych, zazwyczaj krótszych, nie ma miejsca tego typu urozmaicenia (z wyjątkiem krótkich rozmów na koniec, o czym szerzej w omówieniu nieizomorficzności fazy końcowej).

Wskazane powyżej serwisy stacji TVN24 i Polsat News cechują się także inną formą nieizomorficzności – wyraźnym podziałem na kilka części, zaznaczanym przerwami reklamowymi. W innych serwisach dodatkowym elementem konstrukcji, wyznaczającym podział programu na dwie części, są zajawki (nie zawsze występują w połowie). Mogą się one pojawiać zarówno w wydaniach, w których zostały pominięte w fazie początkowej, jak i w tych, które zajawki miały. Zawsze bowiem odnoszą się one do tego, co jeszcze ma być w programie omówione, np.

Oglądają państwo główne wydanie *Wiadomości*, zobaczmy, co jeszcze przed nami [*Wiadomości*, TVP1, 10.09.2019, 19:30].

To są wieczorne *Wydarzenia*. Za chwilę kolejne ważne tematy [*Wydarzenia*, Polsat News 2, 22.08.2019, 9:30 (powtórka z dnia poprzedniego)].

Polscy himalaiści znów mierzą wysoko – o ich ambitnych planach powiemy za chwilę w *Teleexpressie*, a potem zjedziemy na, a nawet pod ziemię [*Teleexpress*, TVP1, 12.08.2019, 17:00].

Środkowa część ogólnego scenariusza wygląda wówczas następująco:

(t_1) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY]; (t_2) ZAPOWIADAĆ [ZAJAWKI, DALSZE > NEWSY]; (t_3) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, DALSZE > NEWSY]

W niektórych przypadkach (np. w *Faktach w południe*) występują wszystkie wspomniane dodatkowe elementy konstrukcyjne – przerwa reklamowa dzieli program na części, pomiędzy przerwami pojawiają się goście, a powrót do przekazywania wiadomości sygnalizowany jest zajawkami, które same także są zapowiadane przez prezenterów, np.

Jest 12:30, oglądają państwo *Fakty w południe*. Dagmara Kaczmarek-Szałkow, witam ponownie. Czas na najnowsze tematy i doniesienia z ostatniej chwili, z Chocze-wa między innymi – to już zaraz. Zobaczmy szczegóły [*Fakty w południe*, TVN24, 9.09.2019, 12:00].

Warto nadmienić, że każda z części takiego programu tworzy miniaturową zamkniętą całość, ma własną fazę inicjalną i finalną. W cytowanym już wydaniu *Faktów w południe* część pierwsza kończy się zapowiedzią kolejnej:

Takie są *Fakty w południe*. Za chwilę te najświeższe dotyczące pogody. Będzie z nami Dorota Gardias.

Druga część zaczyna się od zaznaczenia obecności rozmówcy:

Dorota Gardias jest już z nami, ma najświeższe prognozy pogody i ma być, zdaje się, ładnie, choć nie wszędzie.

Kończy ją zaś odniesienie do ostatniej części i jej zawartości tematycznej:

Dorota Gardias, bardzo dziękuję. Wracamy za chwilę – będą najświeższe informacje, m.in. z Brukseli.

Indywidualny scenariusz takiego serwisu w swej części środkowej prezentuje się następująco:

(t₁) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY]; (t₂) PRZERYWAĆ [REKLAMY, PROGRAM]; (t₃) ROZMAWIAĆ [PREZENTER, (z) GOŚCIEM]; (t₄) PRZERYWAĆ [REKLAMY, PROGRAM]; (t₅) ZAPOWIADAĆ [ZAJAWKI, DALSZY > NEWSY]; (t₆) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, DALSZY > NEWSY]

Podobnie jak rozmowy z gośćmi, także transmisje „na żywo” wprowadzają do serwisu informacyjnego elementy innego scenariusza. Występują zawsze w przypadkach wyjątkowych, kiedy w trakcie emisji programu ma zostać ogłoszona ważna decyzja lub organizowana jest konferencja prasowa (najczęściej o tematyce politycznej), ewentualnie w przypadku wystąpienia innych istotnych zdarzeń. W takich programach skrypt genologiczny w zakresie konstrukcji musi uwzględnić dodatkowy element:

(t_1) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY]; (t_2) TRASMITOWAĆ [TELEWIZJA, WYDARZENIE]; (t_3) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, DALSZY NEWSY]

Wyjątkiem są sytuacje, kiedy transmisja stanowi część składową danego newsa, podobnie jak zwykle ma to miejsce w przypadku relacji reporterskich przygotowywanych z wyprzedzeniem. Przykładem mogą być *Fakty w południe* z 13.09.2019, w których transmitowana jest konferencja prasowa polityków opozycji parlamentarnej. Wydarzenie medialne tego typu, zaplanowane wcześniej, samo w sobie staje się newsem, o którym najpierw informuje prezenter i który następnie jest emitowany (w tym przypadku – transmitowany). Nie mamy więc do czynienia z zaburzeniem normalnego toku programu. Inaczej sprawy mają się w przypadku wydarzeń niezaplanowanych, nagłych (najczęściej tragicznych). Transmisja wymuszona jest wówczas przez okoliczności i przerywa zwyczajny przebieg serwisu. Właśnie do takich sytuacji odnosi się powyższa modyfikacja scenariusza gatunkowego serwisu.

Faza końcowa telewizyjnych serwisów informacyjnych wykazuje się stosunkowo niewielkimi odchyleniami od standardowego scenariusza (przewidującego proste pożegnanie widzów i tyłówkę). Główną formą niezomorficznosci jest poprzedzenie pożegnania zapowiedzią innego programu (lub innych programów), np.

Kończymy to wydanie *Informacji dnia*, za chwilę rusza *Raport*, zapraszam w imieniu Weroniki Korol i jej i państwa gości, a my widzimy się kwadrans po południu. Do zobaczenia [*Informacje dnia*, Superstacja, 9.08.2019, 11:15].

Michał Bebło, dziękujemy. W *Wydarzeniach* o 18:50 spotka się z państwem Bartosz Kurek. Ja zapraszam do Polsat News, tam zaczynamy program *Więcej wydarzeń*, w którym między innymi softys kontra inny softys – obecny zablokował poprzednikowi bramę wjazdową do firmy. O co ta wojna, opowiemy za chwilę [*Wydarzenia*, Polsat News 2, 8.08.2019, 17:30].

No to schodzimy na ziemię na koniec. To były *Fakty*, a już teraz czas na *Fakty po Faktach* – to w TVN24. Jest już Grzegorz Kajdanowicz i jego gość, Włodzimierz Cimoszewicz. Dobry wieczór panom. A w *Kropce nad i oczywiście* Monika Olejnik i dzisiaj Zbigniew Giżyński i Barbara Nowacka. Spokojnego wieczoru państwu życzę, do zobaczenia jutro o 19:00 w *Faktach* w TVN [*Fakty*, TVN, 11.09.2019, 19:00].

Kończowa część standardowego scenariusza:

(t_1) ŻEGNAĆ [PREZENTER, WIDZÓW]; (t_2) KOŃCZYĆ [TYŁÓWKA, PROGRAM]

zyskuje wówczas nowy element:

(t_1) ZAPOWIADAĆ [PREZENTER, INNE > PROGRAMY]; (t_2) ŻEGNAĆ [PREZENTER, WIDZÓW]; (t_3) KOŃCZYĆ [TYŁÓWKA, PROGRAM]

Do form nieizomorficznych możemy zaliczyć także fazy końcowe serwisów, w których tyłówkę zastępuje fragment następnego programu, np. wideo z miejsca zdarzenia, o którym będzie w tym programie mowa. Jest to dość często spotykana praktyka w *Wydarzeniach*, po których zwykle emitowany jest magazyn publicystyczny *Więcej wydarzeń*. Zakończenie takie można opisać następująco (biorąc również pod uwagę fakt, że zawsze prezenter przed pożegnaniem zaprasza na *Więcej wydarzeń*):

(t₁) ZAPOWIADAĆ [PREZENTER, INNY PROGRAM]; (t₂) ŻEGNAĆ [PREZENTER, WIDZÓW]; (t₃) KOŃCZYĆ [NAGRANIE WIDEO, PROGRAM]

3.2.4. Uczestnicy telewizyjnego serwisu informacyjnego

Zgodnie z propozycją Wojciszkego jedną z istotnych składowych każdego skryptu stanowią jego uczestnicy. Obecność konkretnych osób standardowo jest wymogiem nie tylko prawidłowej identyfikacji skryptu społecznego, ale także w ogóle zaistnienia sytuacji, którą da się do danego scenariusza odnieść. Nie wzbudza to wątpliwości w przypadku skryptów takich jak np. CHRZEST, w którym obowiązkowymi uczestnikami są dziecko, rodzice chrzestni oraz kapłan. Łącznie stanowią oni nieredukowalny skład skryptu. Jego realizacja jest niemożliwa, jeśli którejs z wymienionych osób zabraknie.

W przypadku scenariuszy genologicznych lista uczestników standardowych bywa trudna do ustalenia. Dzieło literackie musi mieć, rzecz jasna, autora i odbiorcę. Czy można ich uznać za uczestników wystarczających? W procesie powstawania publikacji bierze udział znacznie więcej osób. Bardziej skomplikowanym skrytem jest dowolny gatunek muzyczny. Kto jest twórcą utworu? Kompozytor czy wykonawca? Kogo poza nimi i słuchaczami potraktować jako uczestnika skryptu? Osoby zaangażowane w nagranie i dystrybucję?

Podobne wątpliwości mogą się mnożyć w zależności od gatunku, który weźmie się pod uwagę. W gatunkach dziennikarskich standardowymi uczestnikami skryptu są, najogólniej, dziennikarze i odbiorcy. Konkretnie formy jednak mogą być pod tym względem zróżnicowane, np. dzięki współwystępowaniu dwóch lub więcej autorów bądź prezenterów (bywa tak chociażby w programach publicystycznych oraz talk-show w telewizji).

Biorąc pod uwagę dotychczas zaprezentowane scenariusze, zgodnie z którymi serwisy informacyjne są wytwarzane, konstruowane i odbierane, można uznać, że w sytuacji komunikacyjnej serwisu jako uczestnicy scenariusza występują: prezenter, reporterzy, goście i widzowie (odbior jest, zgodnie z ustaleniami komunikatywizmu, niezbędny do zaistnienia tekstu).

Uczestników scenariusza należy podzielić na dwie grupy – jedną stanowią osoby bezpośrednio zaangażowane w przygotowanie i emisję programu, drugą – odbiorcy. Do uczestników zaangażowanych w powstanie serwisu należą przede

wszystkim reporterzy i prezenier. Pierwsi, jak już wspomniano przy okazji odtwarzania skryptu okoliczności powstania programu, udają się na miejsca zdarzeń, zbierają informacje, nagrywają wypowiedzi świadków lub ludzi biorących udział w wydarzeniach (tzw. setki), po czym przygotowują newsy (najczęściej mają one charakter relacji, czasem minireportażu lub sondy ulicznej), w których czasem także występują. Rolą prezentera zaś jest oczywiście poprowadzenie całego wydania serwisu – przywitanie widzów, przedstawienie w odpowiedniej kolejności poszczególnych newsów i pożegnanie (często z zaproszeniem na inne pozycje w ramówce stacji telewizyjnej).

Trzecią podgrupę bezpośrednich uczestników programu stanowią goście zapraszeni do studia. Ich obecność w zasadzie można uznać za nieizomorficzność. Standardowo bowiem serwis informacyjny nie obejmuje rozmów prezentera z innymi osobami. Jest to modyfikacja, która na razie nie występuje powszechnie – ogranicza się do dłuższych wydań popołudniowych niektórych serwisów oraz wydania wieczornego *Wiadomości* TVP1.

W przeanalizowanych 40 serwisach wystąpiło łącznie 17 gości, co daje stonkowo niską średnią – 0,42 osoby na program (dla porównania – w 75 telewizyjnych magazynach sportowych „na żywo” średnia wyniosła 2,13). Liczby te potwierdzają, że praktyka zapraszania do studia gości nie jest powszechna i ma charakter marginalny.

Spośród wspomnianych 17 gości najliczniejszą grupę stanowią politycy (8), następnymi w kolejności są dziennikarze (4), po nich zaś pogodynki (3) i zewnątrzni eksperci (2). Nietrudno zauważyć pewną tendencję. Do serwisów informacyjnych zaprasza się przede wszystkim polityków lub pracowników własnej stacji (albo własnego koncernu medialnego). W obu przypadkach goście mogą zapewniać komentarz do wydarzeń, choć w praktyce dziennikarze będący gośćmi głównie przekazują widzom bardziej szczegółowe informacje dotyczące wybranych wydarzeń lub zapowiadają i pokrótce omawiają zawartość treściową własnych programów. Należy także zaznaczyć, że wszyscy politycy w badanym materiale wystąpili w *Wiadomościach* w TVP1. Z tego też powodu, mimo że jest to grupa najliczniejsza, nie można uznać jej za typową. Stanowi ona cechę charakterystyczną jednego programu.

Obserwując okoliczności, w jakich goście pojawiają się w serwisach informacyjnych, oraz tematy, jakie wówczas są poruszane, można uznać, że najczęściej za wprowadzenie takiego dodatkowego elementu do programu odpowiada motywacja marketingowa (autopromocja stacji) i ideologiczna (oddanie głosu i możliwości interpretowania newsów politykom). W przypadku *Wiadomości* jednak należałoby właściwie obie te motywacje wymieniać jako współtowarzyszące. Stała część programu, *Gość Wiadomości*, wykorzystywana jest bowiem nie tylko do prezentowania punktu widzenia partii rządzącej, ale także do zareklamowania kontynuacji rozmowy, która ma miejsce zawsze bezpośrednio po *Wiadomościach* w TVP Info.

3.2.5. Warunki uruchamiające skrypt

B. Wojciszke w swym opracowaniu dotyczącym schematów pisze m.in. o sygnałach wywoławczych. Do ich scharakteryzowania wykorzystuje przykład spotkania z nieznanym, który nieoczekiwanie zaczyna prawić komplementy. W zależności od kontekstu zachowanie takie może uruchomić schemat „podlizywanie się” bądź „przyjazność”. Pierwszą możliwością Wojciszke wiąże np. z sytuacją egzaminu, drugą – z rozmową nieznanymi pasażerów w pociągu (Wojciszke 1986: 99). Wynika z tego, że uruchomienie skryptu zależy od zaistnienia określonych bodźców, ale także – odpowiednich okoliczności. Te same sygnały bowiem mogą aktywizować inne schematy w różnych sytuacjach.

Jak zauważa Wojciszke, „funkcjonalny status sygnału wywoławczego ma wszelka informacja semantycznie czy tylko asocjacyjnie z nim powiązana, choć nie dotycząca bezpośrednio jego egzemplarzy” (1986: 99). Uruchomienie skryptu następuje zatem pod wpływem bodźców, które należy określić jako zewnętrzne wobec niego, ale powiązane z nim.

W przypadku rozważań genologicznych ustalenie listy takich sygnałów może nastęrczać trudności. Wymaga ono bowiem określenia, jakie informacje kojarzone są z danym scenariuszem gatunkowym w taki sposób, że ich wystąpienie pozwala odbiorcy na rozpoznanie skryptu, z którym ma do czynienia?

Zgodnie z założeniem komunikatystów, użytkownik języka zmienia relewancje gatunkowe w zależności od własnego nastawienia interpretacyjnego oraz gotowości percepcyjnej. Są to więc dwa czynniki, z którymi muszą być powiązane warunki uruchamiające dany skrypt. Warunkami tymi będą zatem wszelkie informacje powiązane semantycznie lub asocjacyjnie ze skryptem, wywołujące u odbiorcy odpowiednie dla rozpoznania scenariusza nastawienie interpretacyjne i gotowość percepcyjną. Bodźce takie w pewnym sensie mają moc zaprogramowania odbiorcy na obcowanie z konkretnym scenariuszem genologicznym i w związku z tym – modelowania relewancji gatunkowych, które zastosuje w procesie interpretacji.

Do warunków uruchamiających scenariusz telewizyjnego serwisu informacyjnego zaliczyć można:

1) Obecność programu w ramówce stacji telewizyjnej

Aby można było rozpoznać program jako telewizyjny serwis informacyjny, powinien być on emitowany w telewizji (m.in. dla odróżnienia od serwisów radiowych).

Jeśli przyjąć założenie, że sygnały uruchamiające skrypt nie mają charakteru warunków koniecznych oraz – że nie muszą być spełnione wszystkie jednocześnie, wówczas dopuszczalne jest uznanie za telewizyjny serwis informacyjny programu emitowanego poza telewizją (np. w Internecie). Aktywizacja schematu może być jedynie ułatwiona w stopniu skorelowanym z liczbą odpowiednich informacji pojawiających się w polu percepcji podmiotu. Im jest ich więcej, tym bardziej dostępny dla systemu danych operacyjnych staje się dany schemat.

2) Współwystępowanie warstw ikonicznej i słownej

Telewizyjny serwis informacyjny kojarzony jest oczywiście z przekazywaniem informacji za pomocą obrazu i dźwięku. Takie też są oczekiwania odbiorców. Dotyczy to nie tylko transmitowania obrazu studia telewizyjnego z prezydentem przekazującym wiadomości, ale także emisji nagranych wcześniej (lub przekazywanych na żywo) relacji reporterskich z omawianych zdarzeń. Audiowizualność serwisów telewizyjnych można uznać za najważniejszą cechę odróżniającą je od serwisów radiowych, w których występuje tylko warstwa dźwiękowa. Newsy prezentowane w serwisach informacyjnych mają postać materiałów filmowych i tego też spodziewa się widz. Ich obecność w programie nie jest oczywiście kwestią jedynie spełniania funkcji sygnału uruchamiającego skrypt. Jak wcześniej wspomniano, są także operatorami wykonującymi różnorodne zadania na poszczególnych poziomach komunikacyjnych gatunku.

3) Tytuł programu

Jako sygnał wywoławczy scenariusza tytuł eksplicytnie wskazuje na gatunek, jaki realizuje dany program. W tytułach niekiedy pojawia się określenie „serwis informacyjny”. Formułując tytuł w taki sposób, twórcy programu z góry informują odbiorców, jaki będzie miał on charakter. W ten sposób uruchamia się w umyśle potencjalnego widza scenariusz genologiczny telewizyjnego serwisu informacyjnego i przywołuje wszelkie związane z nim skojarzenia (np. wcześniejsze doświadczenia polegające na oglądaniu innych realizacji gatunku).

Niezbędne jest oczywiście przyjęcie przez telewidza, że nadawca działa w dobrej wierze i nie zamierza wprowadzić go w błąd. Nie ma natomiast znaczenia świadomość gatunkowa twórców. Pojawienie się w tytule nazwy gatunku wyzwała odpowiednie skojarzenia, bez względu na to, czy faktycznie jest to realizacja wskazanego scenariusza. Odbiorca przyjmuje odpowiednie nastawienie, zgodne z jego wyobrażeniami i wiedzą. Sprzeczność z tymi wyobrażeniami może skutkować przerwaniem odbioru i rezygnacją z cyklicznego oglądania programu (okazuje się on bowiem nie tym, czego oczekiwał odbiorca).

4) Deklarowana przynależność gatunkowa programu

Warunek ten powiązany jest z obecnością w ramówce stacji telewizyjnej. Jej odzwierciedlenie bowiem stanowią m.in. przewodniki telewizyjne (spis programów wraz z tytułami z podziałem na dni i godziny emisji). Wszystkie zawarte w przewodnikach pozycje opatrzone są opisami, w skład których wchodzi m.in. określenie przynależności gatunkowej (obok informacji dotyczących systemu audio, w którym nagrany jest program lub film, daty produkcji itp.). Towarzyszący w spisie tytułowi dopisek typu „serwis informacyjny”, „wiadomości”, „magazyn informacyjny” czy „informacje dnia” stanowi deklarację nadawcy, która w bezpośredni sposób modeluje nastawienie interpretacyjne odbiorcy. Otrzymuje on bowiem dwa silne sygnały (obecność w ramówce i deklaracja gatunkowa)

powodujące, że oczekuje wystąpienia kolejnych bodźców, współgrających z dotychczasowymi, oraz przywołuje do swej pamięci operacyjnej scenariusz serwisu informacyjnego.

Należy przy tym pamiętać, że deklaracja ze strony nadawcy nie może być traktowana równoznacznie z faktyczną¹³ przynależnością do określonego gatunku. Jest to jedynie jeden z sygnałów uruchamiających skrypt, wpływający na nastawienie interpretacyjne odbiorcy. Przyjmuje on bowiem, że nadawca telewizyjny wie, jaki gatunek realizuje dany program oraz – że nie chce wprowadzić widza w błąd, określając daną pozycję w ramówce jako serwis informacyjny.

5) Stałość godzin emisji

Jest to warunek występujący właściwie w każdym gatunku telewizyjnym o charakterze cyklicznym. Godzina emisji spełnia kryterium postawione w definicji B. Wojciszkego – jest zewnętrzna wobec samego programu, a jednocześnie powiązana z nim merytorycznie. Stanowi także w pewnym sensie całość wraz z obecnością informacji o serwisie w przewodniku telewizyjnym. Jest to dla odbiorcy sygnał, z czym będzie miał do czynienia. Należy jednak podkreślić, że sygnały takie stanowią element sytuacji pragmatycznej. Z tego też względu w tradycyjnych ujęciach genologicznych tracą na znaczeniu lub są całkowicie pomijane. Tymczasem w perspektywie komunikatywistycznej moment odbioru (czyli m.in. godzina) należy uznać za istotny. Może on bowiem wpływać na nastawienie interpretacyjne odbiorcy. Typowo bowiem serwisy informacyjne na kanałach o tematyce ogólnej emitowane są wieczorem, między godziną 18:30 a 20:00. W przypadku kanałów informacyjnych zaś występują w ramówce regularnie – np. co 60 minut, o pełnych godzinach.

3.2.6. Rezultat skryptu

Ostatni ze wskazanych przez B. Wojciszkego składników skryptu, czyli jego rezultat, może być w przypadku scenariuszy genologicznych wypadkową intencji bądź celów nadawcy i oczekiwań odbiorców. Podobnie jak akty mowy, gatunki wypowiedzi także mogą mieć przypisane do siebie domyślne efekty perlokucyjne. Np. dla komentarza prasowego będzie to przyjęcie punktu widzenia autora i zmiana opinii o danym zdarzeniu lub zjawisku, dla eseju może to być pobudzenie odbiorcy do myślenia o poruszonym temacie, a w gatunkach lirycznych – wprawienie czytelnika w określony nastrój, ewentualnie wywołanie zachwyty bądź szczególnych doznań estetycznych (podobnie jest w przypadku dzieł sztuki).

---

¹³ Warto na marginesie zauważyć, że w niniejszym ujęciu „faktyczna przynależność do gatunku” nie istnieje, atrybucja gatunkowa jest bowiem zależna od czynników subiektywnych (i, do pewnego stopnia, intersubiektywnych), a te wykluczają możliwość mówienia o jakiegokolwiek „faktyczności” rozumianej jako stan obiektywny.

Telewizyjnemu serwisowi informacyjnemu także można przypisać pewne efekty perlokucyjne. Najważniejszym z nich jest powiększenie zasobów wiedzy widza. Poszczególne newsy składają się na obraz wydarzeń, jakie miały miejsce w danym dniu. Na ich podstawie odbiorca buduje (przynajmniej częściowo) swoją wizję świata.

Innym skutkiem perlokucyjnym, który można przypisać do serwisów informacyjnych, jest hierarchizowanie rzeczywistości. Wydarzenia prezentowane w newsach mają zostać uznane za ważne (na tyle, by telewizja o nich informowała), podczas gdy to, o czym się nie mówi, zyskuje walor mało istotnego. Ponadto informowanie o zdarzeniach w określonej kolejności także ma wpływać na ocenę newsów. Pomijając przypadki dzielenia serwisów na bloki tematyczne (co w badanym materiale zdarzało się rzadko), zasadniczo prezenterzy zaczynają od wiadomości najważniejszych, stopniowo przechodząc do mniej istotnych. Zamierzonym efektem jest tutaj przyjęcie przez widza właśnie takiej oceny ważności poszczególnych wiadomości. Próby wykorzystania takiego sposobu myślenia widać np. w *Wiadomościach* TVP1, w których informacje niewygodne dla rządu podawane są w dużym skrócie i w dalszej części programu, podczas gdy punktem wyjścia w takich przypadkach zawsze staje się news korzystny dla partii rządzącej lub przedstawiający w złym świetle opozycję. Dowodzi to sensowności przyjęcia założenia, że za pomocą odpowiedniego układu newsów w serwisie nadawcy próbują wpływać na ocenę ich ważności przez odbiorców.

Do standardowych rezultatów scenariusza genologicznego serwisu informacyjnego należy zaliczyć także systematyczne utrzymywanie (a nawet zwiększanie) oglądalności, co właściwie jest charakterystyczne dla wszystkich cyklicznych gatunków telewizyjnych. przyjmując założenie, że nadawcy zależy na przywiązaniu widza do danego programu, można uznać, że wszystko, począwszy od konstrukcji, przez dobór uczestników, na tematyce kończąc, kształtowane jest w taki sposób, by odpowiadać na zapotrzebowanie odbiorców i pozostawać w zgodzie z ich oczekiwaniami.

Z perspektywy odbiorcy rezultaty skryptu prezentują się inaczej. Widz oczekuje, że serwis informacyjny dostarczy mu nowych wiadomości. Chce bowiem dowiedzieć się, co wydarzyło się danego dnia w kraju i na świecie. Oczekuje także podania informacji w przejrzystej i łatwej do przyswojenia formie. Nie interesuje go zatem zwiększanie oglądalności ani hierarchizowanie informacji (przyjęcie lub odrzucenie hierarchii newsów przekazanych przez prezentera nie jest oczekiwanym przez odbiorcę skutkiem).

3.2.7. Podsumowanie

Punktem wyjścia zaprezentowanej metody badań było przyjęcie założenia, że narzędzia wypracowane na gruncie językoznawstwa w ramach gramatyki komunikacyjnej można wykorzystać na polu genologii (zarówno lingwistycznej, jak

i literaturoznawczej). W ramach zaprezentowania przykładowej procedury badawczej dokonano analizy telewizyjnych serwisów informacyjnych w celu zrekonstruowania ich standardowego scenariusza genologicznego. Adaptując na potrzeby komunikatywizmu zaproponowaną przez Bogdana Wojciszkego metodę analizowania schematów zdarzeń, czyli skryptów, odwołano się do kilku ich właściwości:

- sekwencji scen,
- aktorów (uczestników),
- warunków uruchamiających scenariusz,
- ostatecznych rezultatów realizacji skryptu.

Przeniesienie koncepcji Wojciszkego na grunt genologii pozwoliło na dokonanie opisu standardowego scenariusza telewizyjnego serwisu informacyjnego z uwzględnieniem wymienionych powyżej komponentów. Poniżej znajduje się skrótowe podsumowanie badania:

1) Sekwencja scen

W przypadku skryptów genologicznych sekwencję scen można podzielić na dwa aspekty: okoliczności powstania komunikatu oraz kolejność występowania po sobie elementów strukturalnych. Przeanalizowanie pod tym kątem zebranego materiału badawczego pozwoliło na nakreślenie standardowego scenariusza okoliczności powstawania serwisu informacyjnego:

(t_1) PRZYGOTOWAĆ [REPORTERZY, NEWSY]; (t_0) EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM] & PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, NEWSY, WIDZOM] & OGLĄDAĆ [WIDZ, PROGRAM]; (t_1) ZAKOŃCZYĆ {TELEWIZJA, EMITOWAĆ [TELEWIZJA, PROGRAM]}

oraz kolejności poszczególnych części struktury programu:

(t_0) ZACZYNAĆ [CZOŁÓWKA, PROGRAM]; (t_1) WITAĆ [PREZENTER, WIDZÓW]; (t_2) PRZEDSTAWIAĆ [ZAJAWKI, TEMATY]; (t_3) PRZEKAZYWAĆ [PREZENTER, WIADOMOŚCI]; (t_4) ŻEGNAĆ [PREZENTER, WIDZÓW]; (t_5) KOŃCZYĆ [TYŁÓWKA, PROGRAM]

Ustalenie kształtu standardowego scenariusza genologicznego pozwala na porównywanie z nim konkretnych realizacji i wskazywanie w nich tych komponentów, które są zgodne ze standardem oraz odbiegających od niego, powodujących nieizomorficzność zarówno pod względem okoliczności powstania, jak i budowy komunikatu.

2) Uczestnicy skryptu

Obecność konkretnych osób standardowo jest wymogiem nie tylko prawidłowej identyfikacji skryptu społecznego, ale także w ogóle zaistnienia sytuacji,

którą można do danego scenariusza odnieść. W przypadku telewizyjnych serwisów informacyjnych standardowymi uczestnikami skryptu są:

- prezenter,
- reporterzy,
- widzowie.

Nieizomorficzne względem standardowego scenariusza genologicznego są realizacje, w których pojawiają się dodatkowi uczestnicy – goście. Ich obecność wprowadza do skryptu elementy innego scenariusza (magazynu publicystycznego), a wykorzystywana jest zwykle w celach autopromocyjnych (dziennikarze i inni pracownicy stacji zapowiadają programy, do których obejrzenia zachęcają) i ideologicznych (politycy jako komentatorzy niektórych newsów). Kiedy gośćmi są zewnętrzni eksperci, ich obecność wykorzystywana jest do objaśniania widzom określonych wydarzeń.

3) Warunki uruchamiające skrypt

Ustalenie sygnałów, które można uznać za bodźce decydujące o przywołaniu do pamięci operacyjnej konkretnego scenariusza genologicznego, wymagało odpowiedzi na pytanie, jakie informacje można skojarzyć ze scenariuszem gatunkowym serwisu informacyjnego w taki sposób, że ich wystąpienie pozwala odbiorcy na rozpoznanie skryptu, z którym ma do czynienia.

Ponieważ, zgodnie z podejściem komunikatywistów, użytkownik języka zmienia relewancje gatunkowe w zależności od własnego nastawienia interpretacyjnego oraz gotowości percepcyjnej, można przyjąć, że są to dwa czynniki, z którymi muszą być powiązane warunki uruchamiające dany skrypt. Wśród bodźców spełniających owe kryteria można wymienić:

- obecność programu w ramówce stacji telewizyjnej,
- współwystępowanie warstw ikonicznej i słownej,
- tytuł programu,
- deklarowana przynależność gatunkowa programu (najczęściej widziana przez odbiorców w przewodnikach telewizyjnych),
- stałe godziny emisji.

4) Rezultat scenariusza

Jest on rozumiany jako wykaz standardowo wiążących się z realizacją danego skryptu efektów perlokucyjnych. W telewizyjnych serwisach informacyjnych efektami takimi są:

- powiększenie wiedzy widza (jest to także efekt oczekiwany przez odbiorcę),
- przyjęcie przez widza hierarchii ważności wydarzeń,
- zwiększenie cyklicznej oglądalności programu.

Zebranie spostrzeżeń dotyczących wszystkich wymienionych powyżej elementów skryptu pozwala na dokonanie opisu dowolnego standardowego scenariusza,

bez względu na to, czy mamy do czynienia ze standardowym scenariuszem genologicznym, czy ze schematem stereotypowej sytuacji społecznej.

W przypadku badań genologicznych zastosowanie perspektywy komunikatywistycznej umożliwia wykroczenie w ramach analizy poza sam opis przebiegu skryptu gatunkowego. Ponieważ każdy komunikat zawiera sens komponowany na trzech poziomach komunikacyjnych, charakterystyka gatunku może również podążać w kierunku ustalenia standardowych sposobów kształtowania tekstu reprezentującego określony gatunek na wszystkich poziomach – ideacyjnym, interakcyjnym i organizacji dyskursu.

Literatura

- Austin John (1993), *Mówienie i poznawanie: rozprawy i wykłady filozoficzne*, przeł. B. Chwedeńczuk, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Awdiejew Aleksy (1987), *Pragmatyczne podstawy interpretacji wypowiedzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Awdiejew Aleksy (2004), *Gramatyka interakcji werbalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Awdiejew Aleksy (2008), *Gramatyka komunikacyjna: wybór jednostki operacyjnej*, [w:] *Język a kultura*, t. 20: *Tom jubileuszowy*, red. A. Dąbrowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 119–128.
- Awdiejew Aleksy (2018a), *Parafrazowanie jako wskazywanie na sens*, [w:] *Parafrazowanie w dyskursie artystycznym*, red. G. Habrajska, Primum Verbum, Łódź, s. 33–48.
- Awdiejew Aleksy (2018b), *Wstęp do teorii parafrazy*, [w:] *Parafrazowanie w dyskursie artystycznym*, red. G. Habrajska, Primum Verbum, Łódź, s. 9–14.
- Awdiejew Aleksy, Habrajska Grażyna (2004), *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, t. 1, Leksem, Łask.
- Awdiejew Aleksy, Habrajska Grażyna (2006), *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, t. 2, Leksem, Łask.
- Awdiejew Aleksy, Habrajska Grażyna (2010), *Komponowanie sensu w procesie odbioru komunikatów*, Primum Verbum, Łódź.
- Balcerzan Edward (1999), *W stronę genologii multimedialnej*, „Teksty Drugie”, nr 6, s. 7–24.
- Fras Janina (2012), *Podstawy identyfikacji i typologii wypowiedzi w mediach masowych*, [w:] *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*, red. E. Kulczycki, M. Wendland, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Fizyki Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań, s. 13–29.
- Fras Janina (2013), *O typologii wypowiedzi medialnych i dziennikarskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Grochala Beata (2015), *Telewizyjna transmisja sportowa jako kolekcja gatunków*, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. V: *Gatunek a granice*, red. D. Ostaszewska, J. Przyklenk, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 347–355.
- Grochowski Grzegorz (2018), *Pamięć gatunków. Ponowoczesne dylematy atrybucji gatunkowej*, IBL PAN, Warszawa.

- Habrajska Grażyna (2004), *Komunikacyjna analiza i interpretacja tekstu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Laskowska Elżbieta (2004), *Dyskurs parlamentarny w ujęciu komunikacyjnym*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Maruszewski Tomasz (1996), *Psychologia poznawcza*, Znak – Język – Rzeczywistość: Polskie Towarzystwo Semiotyczne, Warszawa.
- Post Michał (2014), *Akty i gatunki mowy. Próba wielopłaszczyznowego zbliżenia*, [w:] *Pragmatyka, retoryka, argumentacja. Obrazy języka i dyskursu w naukach humanistycznych*, red. P. Stalmaszczyk, P. Cap, Universitas, Kraków, s. 197–226.
- Ricoeur Paul (2009), *O interpretacji. Esej o Freudzie*, przeł. M. Falski, Wydawnictwo KR, Warszawa.
- Siekiera Rafał (2021), *Charakterystyka genologiczna telewizyjnego magazynu sportowego „na żywo” w perspektywie komunikatywistycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Sperber Dan, Wilson Deirdre (2011), *Relevancja: komunikacja i poznanie*, przeł. M. Charyńska-Wójcik i in., Tertium, Kraków.
- Steciąg Magdalena (2006), *Informacja, wywiad, felieton. Sposób istnienia tradycyjnych gatunków w radiu komercyjnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- Szkuclarek-Śmiechowicz Ewa (2015), *Magazyn telewizyjny jako gatunek w formie kolekcji*, [w:] *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. V: *Gatunek a granice*, red. D. Ostaszewska, J. Przyklenk, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 393–402.
- Wojciszke Bogdan (1986), *Teoria schematów społecznych. Struktura i funkcjonowanie jednostkowej wiedzy o otoczeniu społecznym*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Wojciszke Bogdan (2006), *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, Scholar, Warszawa.
- Wojtak Maria (2004), *Gatunki prasowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Wojtak Maria (2006), *Gatunek w formie kolekcji a kolekcja gatunków*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, t. 15, s. 143–152.
- Wojtak Maria (2008), *Analiza gatunków prasowych. Podręcznik dla studentów dziennikarstwa i kierunków pokrewnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Wojtak Maria (2014), *O gatunkach wypowiedzi i ich prasowych konkretyzacjach*, „Językoznawstwo: współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze”, nr 1, s. 95–105.